

Időutazás a 2010-ben 100 éves Délmagyarországgal: 1928 (19. rész)

VILÁGVÁLSÁG ELŐTTI KESERGŐK

Nyolcvankét hét múlva lesz 100 éves az 1910. május 22-én újtárcra bocsátott Délmagyarország. Lapunk e jubileuma alkalmából, mintegy visszazám-lálásként, időutazásra hívjuk olvasóinkat: hétről hétre egy-egy esztendő újságtermését átlapozva föl-villantjuk, milyennek láttatta a világot, az országot, a régiót, Szegedet – a Délmagyarországot. A magyar vidék legpatinásabb-lapja sorozatának tizenkilencedik állomása: 1928.

ÚJSZÁSI ILONA

Nagyszegednek hívta és százhatvan-ezer lakosának álmodta Klebelsberg Kunó kultuszminiszter a Tisza-parti várost. Szeged képviselőjeként is latba vetette befolyását, hogy erkölcsi és anyagi támogatással egészítse ki a városi erőfeszítést – például az egyetemi építkezések folytatását. E beruházások szociális hatása, hogy sokan munkaalkalomhoz jutottak. De ez nem elensúlyozhatta a város különböző rétegeit nyomorgató gazdasági bajokat.

Munka nélküli munkás

Nélkülöz munkáscsaládokról beszél Lájér Dezső. A szegedi szociáldemokrata párt titkára elismeri: tavaly és most több munkaalkalom volt az építőiparban, mint előtte, de ez is csak annyit jelentett, hogy „az idén 2-3 héten át nem volt munkanélküli építőmunkás Szegeden”. E rövid időszakot leszámítva 100 körülire becsüli az állástalan építők számát, miközben „a szabó- és cipésziparban a válság állandó, és nem akar szünni”. Következtetése: „a munkásság fogyasztóképességének hiányát sanyli a város egész gazdasági élete”.

A „gond”, a „legnagyobb lélek, egészség és erőabló” gyötört 1928-ban (az 1929-33. évi nagy gazdasági világválság előtti esztendőben) mindenkit, „aki két

■ Szinte csak az építőmunkások találnak munkát. Épül a szegedi klinikasor

FOTÓK: SOMOGYI-KÖNYVTÁR, HELYSIMERETI GYŰJTEMÉNY

keze munkájából menti át magát és családját egyik napról a másikra” – állítja Gábor Arnold a lapunk december 28-i, évet értékelő összeállításában.

Doktorok panasza

„- Az állandó gazdasági válságot a Trianoni kényszer-békeszerződés okozta, stabilizált jellegű kereskedelmi és ipari pangást talán legjobban az orvosi kar érzi a lateiner-pályák között és ami a legszomorúbb, a javulás minden reménye nélkül” – rögzíti kiindulópontját dr. Erdélyi Jenő „közkórházi főorvos” (mellesleg lapunk újságírója, Lengyel Vilma férje). Az ok: az arányok torzulása. Például „a nagy, hatalmas vidékkel ren-

delkező Szegeden, mely Bácska és Bánát természetes gócpontja volt, 40-45 orvos látta el az egészségügyi szolgálatot, s nem lehet mondani, hogy békében itt orvoshiány lett volna. Ma 160, az egészségügyi intézetek orvosait beleszámítva közel 200 orvos gyógyítja nem a régi, de a határvárossá lett Szeged és jelentéktelenné zsugorodott környékének betegeit”. Am miközben „500 százalékos” az eszkimók szaporodása, „a fókák alaposan megfogytak és elszegényedtek”. Az „ügyvédi nyomor” okait dr. Bartha Dezső ecseteli. Kereseti lehetőségeiket ugyanis „a kereskedők, iparosok és gazdák eladósodása és tönkretutása” nagyban lecsökkentette. „A vagyoni felügyelőségek és csődök csak 1-2 szerencsés ügyvédnek jelentenek nagyobb jövedelmet.”

Vevőkre vár a kereskedő

„- Elviselhetetlen adóterhekkel, zaklatással, háttérbeszorítással, működésében megbénítva, verszegényre, betegre és tönkre teszik a kereskedőt” – jelenti ki Varga Mihály, a „szegedi Kereskedő Szövetség elnöke”. Állításának bizonyítékai a megszűnő üzletek, bezáró gyárak, elvándorló kereskedők.

„- Elfásultan nézi saját végromlását” a kisiparos – mondja Gombos István, a „szegedi iparospárt elnöke”. Például a pénzügyminiszter – miután elismerte: „több adót már nem bír el az adóalany, tehát adókönyvitések következnek” – 200-300 százalékkal emelte a forgalmi adót. A kormányt bírálja azzal is, hogy „a külföldi ipart

→ **KRONOLÓGIA: 1928. március 15.:** Felavatják New Yorkban a magyar kivándoroltak által emelt Kosuth-szobrot. **Június 21.:** Lord Rothermere fiának látogatásával újabb revíziós kampány veszi kezdetét, melyet hallgatólagosan kormánykörök is támogatnak. **Augusztus 31.:** A numerus clausust enyhítő törvényre hivatkozva dr. Dézsi Lajos rektor kijelenti: zsidókérdés nincs az egyetemen, a szegedi egyetem eddig is liberálisan kezelte e kérdést. **Október 11.-november 26.:** A korszak legnagyobb szegedi munkabeszüntetése, a kendergyári sztrájk.

pártolják azok, akiknek meg kellene védeni a magyar ipart”.

Az öregségi és rokkantbiztosításról szóló törvény megszületése miatt elégedett Berényi Nándor magántisztviselő. Ugyanakkor „az élettartási index 1928 november hóban 1913. év felett 48 százalékkal áll. Ugyan hány alkalmazott keres 48 százalékkal többet, mint békében?” – kérdezi, majd maga válaszol: „Az alkalmazottak legnagyobb része csak küszködik, aminek a fogyasztás is kárát látja, s amellet az egészségi állapot rongálásával az élettartam is rövidül”. Sok a panasz: aki dolgozik, azért dohog, mert „munkaidő terén teljes az anarchia” – akinek nincs mit a tejbe aprítania, azért sóhajtozik, milyen szívesen dolgozna, csak lenne munka!

ROMEO SZMOKINGBAN

Szegedi Színház című rovatában Juhász Gyula sajátos, de lapunkban szokásos módon görbe tükröt tart: Gyaluként döbbsent rá nagyon is komoly társadalmi feszültségekre. Például február 12-i számunkban a Romeo szmokingban című írás alatt az aláírás: Gyalu.

MUNKATÁRSUKTÓL

„A héten megint megforgatták sírjában a szegény Sekszpirt, ebben a szezonban már másodszer, de remélhetőleg nem utoljára. (...) nem ártana egy kicsit megfejelni és megtalálni ezt a históriát, korunk szellemében és a hazai viszonyokhoz alkalmazva. Például a következőképpen:

Montag Romeo ötödéves orvostanhallgató és lírai költő halálosan szerelmes Kaposi Júlia elsőéves medikába, Kaposi Márta szép és művelt nővérebe. Julia a Mefhosz tagja, ellenben Romeo másvallású és nem tagja semminek se. A szülők mindkét részről hevesen ellenzik a dolgot, az öreg Montag,

mint a Pallavicini-uradalom bérlője és az öreg Kaposi, mint béliástas nyugalmazott összekötő miniszter faji és felekezeti ellentétben állanak egymással. De Julia mindenáron módosítani akarja a numerus klauzuzt Romeoval szemben és a Zrinyi-bálon kikoszorazza a többszörös földbirtokos Páris Pápai Aladár máltai lovagot. A szerelmek csak titokban találkoznak a város háza erkélyén és Klekner anyakönyvvezető szobájában és Ady Endre verseit idézik. Az egyetemi igazoltatások alkalmával Merkucz Izsót eltanácsolják, mire az ifjú Montag bánatában Lőrinczy gyógyszerárban nagyobb mennyiségű veronalt vásárol, amelyet Juliával közös elhatározásban elfogyasztanak. A gyorsan előhívott mentők gyomormosást alkalmaznak, a numerus klauzuz módosítását az egyetemes párt túlnyomó többsége megsavazza, a szegedi színház csövezetőjét áthelyezik az ország első műintézetéhez és ezzel az ügy a lovagiasság szabályai szerint elintéztét nyer.”

NAPI HÍREK

Tükröt tart szülővárosának és a régióknak a Délmagyarországot. A cikkek, információk fölött a forrás: „saját tudósítónktól” – most 1928-ból.

MUNKATÁRSUNKTÓL

VÍVÓEGYLET. „Szombaton délután kezdődött a Szegedi Vívó Egylet kétnapos országos junior versenye...” Szegedről 9 vívó „jutott be a ma reggel kezdődő országos junior kardverseny középdöntőjébe” (január 15., vasárnap).

KIHÁGÁSI BÍRÓSÁG. Dr. Hammer Fidél, Szeged kihágási bírója 1927-ben 5614 ügyet iktatott. „A múlt évben 4585 büntetőparancsot bocsátott ki. A bíróság 3235 ügyben tartott tárgyalásokat. (...) Pénzbüntetés és eljárás költség címén a bíróság 105 ezer pengőt szabott ki.” A legtöbb kihágási ügy: „az iskolakerülő elemi iskolai tanulók szüleit büntette meg a bíró. A kirótt pénzbüntetések mértéke meghaladta a 34 ezer pengőt” (február 19., vasárnap).

VITA A TEMPLOM TÉRRŐL. „A Magyar Mérnök és Építészegylet pénteken délután a Kultúrpalotában vitailést rendezett, amelyen a felszólalók, legnagyobb részt építészek, a Templom tér rendezésével kapcsolatosan készített, vagy felmerült tervekről mondták el véleményüket.” Például Tóbiás László építész szerint „a beérkezett pályaműveket csak eszmi terveknek kell tekinteni. Teljesen kielégítő megoldást egyik tervrajz sem ad, de a legjobbnak Rerrich Béla találta el a lényegét...” (március 17., szombat).

AMERIKAI MILLIOMOS DESZKEN. „Vasárnap délután feltűnést keltett Szeged utcáin egy hatalmas amerikai autó, amelyben hárman ültek.” Az utasok: dr. Vámbéry Rusztem, a kiváló és egész Európában ismert professzor, a fia, „a harmadik utas pedig egy amerikai milliomos volt, Mister John O. Crane, aki a csehszlovák köztársaság elnökével van közeli rokonságban.” Vámbéry és John O. Crane „báró Gerliczy Félix társaságában kiauotztak Deszkre, ahol a báró fényes vacsorát adott vendégei tiszteletére... Crane azért jött Szegedre, mert az eladó deszki kastélyt tekintette meg” (április 11., szerda).

ANGOL NYELVŰ CÍMLAP. „Isten hozott - Welcome” címmel jelenik meg lapunk, de beljebb is több cikket angolra fordítanak: például „A szerkesztő az olvasóhoz”, vagy a Dettre János tollából származó „A magyar kisebbségek és a világsajtó” címűt. Az okot magyarazzák a címek: „Rothermere fia Szegeden, Ünnepi külsőségek között fogadja az alföldi város Harmsworth képviselőit, Negyvenezres tömeg tüntet Trianon ellen”. „A program” szerint 11 órakor Budapestről autón érkezik, a nagygyűlés fél 12-kor kezdődik, a Klauzál téren díszátort állítanak, részt vesz az egyetemi díszközgyűlésen, a vidékieket különvontatok hozzák, s lapunk közli Lord Rothermere és Esmond Harmsworth fotóját is (május 20., vasárnap).

FINN MESTERDALNOKOK. „Holnap, pénteken fél 8 órai kezdettel a Tisza-szálló díszteremben a Finn Mesterdalnokok adják gyönyörű műsorú hangversenyüket. A Laulu Michet budapesti szereplése volt a finn-ugor kongresszus legnagyobb zenei szenzációja. A társadalmi eseményként lezajló művészi hangverseny jegyei 1-5 pengőért a Harmóniánál” (június 14., csütörtök).

91 SÍR SZŐREGEN. „A szegedi múzeum októberben Szőregen kezdett nagyarányú ásásokat, ahol olyan nagy kiterjedésű bronzkori temetőre találtak, amilyent még eddig nem ismer ebből a korból nemcsak a magyar, de a közép-európai régészet sem. Eddig 91 sírt tártak fel, de a próbaásatások mutatják: „itt a sírok százait rejti magban a föld” (november 11., vasárnap).

További információk, fotók a témáról az interneten! www.delmagyar.hu

Arcél: Lengyel Vilma (1893-1983)

Szegeden született 1893-ban Lengyel Vilma. 1914-ben mint a január 12-én megalakult Feminista Egyesület szegedi csoportjának elnöke és dr. Erdélyi Jenőné (Lengyel Vilma) bukkantunk nevére a Szeged monográfiában. Nem készült újságíró, véletlen fölkerésnek engedett – jelentette ki Apró Ferencnek. A helytörténésznek 1981-ben adott interjúban hangsúlyozta: „sosem kerestem a rosszat. Kritikáimban az elért művészi eredményt emeltem ki, igyekeztem rámutatni a továbblépés lehetőségeire”. Ezért dedikálta neki Juhász Gyula úgy a Testamentom című kötetét, hogy „a megértő és jóindulatú kritikus ideáljának, Lengyel Vilmának”. Újságírói emlékei között említi hogy olyan személyekkel készíthetett interjúkat, „mint például Max Liebermann, Alfred Kerr, Kálmán Imre és mások”. Részt vett az Alföldi Művészek Egyesülete 1928-as megalakításában, de tagja volt a Délmagyarország és a Szegedi Friss Újság vállalkozásában induló Szegedi Szabadtéri Játékok 1933-ban megalakult intézőbizottságnak is. Apró Ferenc szerint „lényegeltetés és magas színvonal, képgazdagság és kifogyhatatlan színesség jellemezte cikkeit”. Lengyel András irodalomtörténész állítja: „professzionális szintű zeneértése, műveltsége messze a szokásos vidéki átlag fölül emelte ilyen vonatkozású munkásságát. Bartókról, Kodályról írott cikkei, hangversenykritikái ma is számon tartja a zenetörténeti kutatás”. Lengyel Vilma életének utolsó éveiben Budapesten élő lányához költözött, ott hunyt el 1983. október 13-án – huszonöt éve.

IPARTESTÜLETI SZÉKHÁZ. „Az ipartestület előljárósága szerdán délután tartotta utolsó ülését a régi székházban – írjuk október 11-én. – Fél száz évig volt Szegednek ez a jellegzetes háza az iparosok hajléka, azelőtt pedig hosszú időn keresztül az iparostársulatnak volt a hivatalos helye.” Most tartották az „ösi hajlékban” az utolsó tanoncszabadítást – több mint száz tanonc, köztük legalább ötven leány részvételével. Kertész József, a női ruházati szakosztály elnöke azzal bocsátotta útra őket, hogy „csak az a tökéletes iparos, aki lelkiileg is képzi magát, aki lelki életét is a legfinomabbra csiszolja”. Az előljáróság nevében a vendégek előtt Körmendy Mátyás, az ipartestület elnöke elmondta: „a Horváth Mihály-uccai ház” lakóival megegyeztek, „az új építkezés megkezdésekor, bizonyos rekompenzációk ellenében elhagyják” az épületet. „Október 13-án kiírják a tervpályázatot és 23-án döntenek a munka kiadásáról”. Egyébként a régi házat „annak idején 27.300 forintért vásárolták”.